

અધ્યયનનું મૂલ્યાંકન

મૂલ્યાંકનના ઉપકરણો

**Dr. Kiranben Jayantilal Patel,
Adhyapak S.U.G College Of
Education, Vasna, Ahmedabad**

મૂલ્યાંકનના ઉપકરણો

3.1 મૂલ્યાંકનના ઉપકરણો 1. ક્રમ-માપદંડ

2. ઓળખ યાદી

3. અવલોકન

3.2 બ્લૂ પ્રિન્ટ : 1. બ્લૂ પ્રિન્ટની સંકલ્પના

2. બ્લૂ પ્રિન્ટનું મહત્વ

3. સારા પ્રશ્નપત્રના લક્ષણો

4. સારા પ્રશ્નપત્રની રચના સોપાનો

3.3 સારી કસોટીના લક્ષણો અને ઉત્તમ કસોટીના રચનાના સોપાનો-ઉત્તમ કસોટીનો ઉપયોગ

3.4 મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓ 1. પ્રોજેક્ટ

2. અસાઇનમેન્ટ

3. વર્કશીટ

4. પ્રાયોગિક કાર્ય

5. પર્ફોમન્સ આધારિત પ્રવૃત્તિઓ

6. સેમિનાર

7. વિદ્યાર્થીઓનું પ્રગતિપત્રક

ક્રમ-માપદંડ

ક્રમમાપદંડ નો અર્થ : કોઈપણ વ્યક્તિમાં વ્યક્તિત્વમાં લક્ષણોના માપનું પ્રમાણ દર્શાવતો ક્રમ તે ક્રમ-માપદંડ કહેવાય.

ક્રમમાપદંડ ના હેતુઓ : 1. વર્તનના વિશિષ્ટ અને સ્પષ્ટ પાસનું અવલોકન કરવા. 2. એકના એક લક્ષણ અંગે વિવિધ પાત્રોની તુલના કરવા. 3. નિરીક્ષકોના અવલોકનની આધારભૂત નોંધ રાખવા.

ક્રમ-માપદંડમાં મૂલ્યાંકન થતી બાબતો : 1. વ્યક્તિત્વના ગુણો 2. ક્રિયાત્મક કૌશલ્યો 3. વ્યક્તિત્વ તથા સામાજિક અનુકૂલન વગેરે...

ક્રમ-માપદંડના પ્રકારો: 1. સાંખ્યિક ક્રમમાપદંડ:
ત્રિબિંદુ, પંચબિંદુ, સમબિંદુ રચાય

દા.ત. ભૌતિક સાધનો વાપરવાનું કૌશલ્ય

. 1	2.	3.	4.	5.
અત્યંત ખરાબ કૌશલ્ય	ખરાબ કૌશલ્ય	મધ્યમ કૌશલ્ય	સારું કૌશલ્ય	ઉત્તમ કૌશલ્ય

2. ક્રમાનુસાર ક્રમમાપદંડ : ત્રિબિંદુ, પંચબિંદુ, સપ્તબિંદુ
રચાય, 1, 2, 3, અંકને બદલે A, B, C અક્ષરો વપરાય
દા.ત. રીમાના હસ્તાક્ષર અંગે તમારો શો અભિપ્રાય છે?

A	B	C	D	E
બહુજ સારા	સારા	મધ્યમ	નબળા	અત્યંત નબળા

3. આલેખિત ક્રમમાપદંડ: રૈખિક ક્રમમાપદંડના નામે પણ ઓળખાય છે. અહીં
અભ્યાસની બાબતો વિવિધ કક્ષાઓમાં દર્શાવવામાં આવે છે,
દા.ત, વિદ્યાર્થીઓનું શબ્દભંડોળ કેવું છે ?

4. વર્ણાત્મક આલેખિત ક્રમમાપદંડ: વિવિધ બિંદુઓ અભિવ્યક્ત કરવા
શબ્દસમૂહો વાપરવામાં આવે છે, દા .ત, ગૃહકાર્યમાં નિયમિતતા

A	B	C
હમેશા નિયમિતપણે ચોકસાઈથી ગૃહકાર્ય કરે છે	મોટેભાગે પોતાનું ગૃહકાર્ય નિયમિત કરે છે	ભાગ્યેજ પોતાનું ગૃહકાર્ય કરે છે

ક્રમ-માપદંડનો નમૂનો

બી.એડ.ના પાઠનું અવલોકન કરવા માટેનો ક્રમ માપદંડ
 વિદ્યાર્થીનું નામ : _____ વિષય : _____
 શાળા : _____ ધોરણ : _____

ક્રમ	મૂલ્યાંકનના મુદ્દા	ગુણભાર	ઉત્તમ	મધ્યમ	નબળું	કુલ ગુણ
			2	1	0	
1.	આયોજન નોંધ	3	✓			6
2.	પાઠનો આરંભ	1		✓		1
3.	વર્ગ સહયોગ	3		✓		3
4.	વિષયવસ્તુની પ્રસ્તુતી	2	✓			4
5.	શૈક્ષણિક ઉપકરણ	1	✓			2
6.	વિષય પ્રભુત્વ	3	✓			6
7.	વિવિધ કૌશલ્યોનો ઉપયોગ	2		✓		2
8.	સ્વ-અધ્યયન	1			✓	0
9.	પુનરાવર્તન	1	✓			2
10.	ગૃહકાર્ય	1	✓			2
11.	કા.પા. કાર્ય	2	✓			4
		કુલ	20			32/40

ક્રમમાપદંડ ના ઉપયોગો

1. ગુણાત્મક માહિતીના માપન માટે ઉપયોગી, 2. વ્યક્તિત્વના લક્ષણોનો અભ્યાસ કરવા 3.,વર્તનના વિવિધ પાસાઓનું અવલોકન કરવા 4 .એકજ લક્ષણ અંગે વિવિધ પત્રોની તુલના કરવા ૫,માહિતી મેળવવામાં ઓછો સમય લાગે ,6. જેને ગુણથી ન માપી શકાય તેવી વસ્તુઓ ,અભિપ્રાયો ,નિર્ણયોનું સંખ્યાત્મક પરિણામ આપી માપન કરવા ઉપયોગી છે

ક્રમમાપદંડની મર્યાદાઓ

1.આ પ્રકારનું મૂલ્યકન ઘણીવાર આત્મલક્ષી બની જવાની સંભાવના 2.,વ્યક્તિત્વના લક્ષણોની ચોક્કસ સ્પષ્ટતા ન હોય તો યોગ્ય મૂલ્યકન થઈ શક્તુ નથી 3.,શિક્ષકના પુર્વગ્રહની અસર જોવા મળે ,4. મૂલ્યાંકન કારની અવલોકન શક્તિ અલગ અલગ હોય તો પણ સાચું મૂલ્યાંકન થતું નથી ,5.બિનઅનુભવી વ્યક્તિઓ માટે ઉપયોગી નિવડતું નથી

ઓળખ્યાદી

ઓળખ્યાદીનો અર્થ :માહિતી મેળવવાની આ એક સાદી પ્રયુક્તિ છે જેમાં આપેલ સમસ્યાની યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે અને પ્રત્યેક યાદીની સામે હાજરી કે ગેરહાજરી નોંધવા હા કે ના વિકલ્પો આપવામાં આવે છે

ઓળખ્યાદીની ઉપયોગિતા

1.વિદ્યાર્થીના રસ,વલણ,અને વ્યક્તિત્વના લક્ષણો જાણી શકાય,**2.**તરત પરિણામ જાણવા મળે**3** જેથી ઉપચારલક્ષી કાર્ય હાથ ધરી શકાય **4.**સમય અને શ્રમની બચત થાય ,**5.**કર્મચારી અને સહ કર્મચારીનું મૂલ્યાંકન સરળતાથી કરી શકાય છે .**6.**સ્વ મૂલ્યાંકનના સાધન તરીકે ખૂબ ઉપયોગી છે

ઓળખ્યાદીની મર્યાદાઓ

1. ઓળખ્યાદીમાં માત્ર નિશાની જ કરવાની હોય છે. કોઈ પણ બાબતમાં વિકલ્પો મળતા નથી.**2.** વિદ્યાર્થીના અનુકૂલન કે વ્યક્તિત્વ અંગે નું મૂલ્યાંકન ઓળખ્યાદી દ્વારા ભાગ્યેજ થઈ શકે છે. **3.** ઓળખ્યાદીનો બધી પરિસ્થિતીમાં ઉપયોગ શક્ય બનતો નથી. **4.** ઓળખ્યાદી એ ક્રમમાપદંડ જેટલું વિશ્વસનીય અને પ્રમાણભૂત નથી.

ઓળખયાદીની રચના

ઓળખયાદીનો નમૂનો (1) (પરકીય)											
શાળા : _____											
વર્ગ : 9 અ વર્ષ : _____											
ક્રમ	લક્ષણો	વિદ્યાર્થીઓના નંબરો									વગેરે
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
(1)	સ્વચ્છતા અને સુઘડતા	✓		✓		✓	✓	✓		✓	
(2)	વિનયશીલ રીતભાત		✓	✓	✓		✓		✓	✓	
(3)	ચર્ચામાં ભાગ લેવાનો ઉત્સાહ	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	
(4)	મિલનસાર સ્વભાવ		✓			✓		✓			
(5)	સમસ્યા ઉકેલમાં ખાસ સૂઝનો ઉપયોગ	✓		✓				✓	✓		
(6)	સહ-અભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ	✓			✓	✓			✓	✓	

ઓળખયાદીની રચના

ઓળખયાદી

93

ઓળખયાદીનો નમૂનો : (4) (સ્વમૂલ્યાંકન - સ્વકીય)

સૂચના : નીચેના દરેક વિભાગમાં આપેલી યાદીમાં તમને જે જે વિગતો લાગુ પડતી હોય તેની સામે ✓ ની નિશાની કરો.

(અ) આકાશવાણી પરથી પ્રસારિત થતા નીચેના કાર્યક્રમો સાંભળવા મને ગમે છે :

• લોકગીતો	• વાદ્ય સંગીત
• સ્વરચિત કાવ્યો	• હળવું કંઠ્ય સંગીત
• ભજનો	• ફિલ્મી ગીતો
• જાહેરાતો	• નેતાઓનાં ભાષણો
• શિક્ષણ વિષયક કાર્યક્રમો	• શાસ્ત્રીય સંગીત
• રમતોનો આંખો દેખ્યો	• સમાચાર
અહેવાલ	

અવલોકન

અવલોકન નો અર્થ: અંગ્રેજી માં અવલોકન એટલે to see અને to observe અવલોકન એટલે ચોક્કસ પરિસ્થિતિમાં વ્યક્તિની શારીરિક ઉપરાંત આંતરિક બાબતો સાથે સંકળાયેલ વર્તન અંગે નો અભ્યાસ

અવલોકનના પ્રકારો:

પરિસ્થિતી
ના
સંદર્ભમાં

1. નિયંત્રિત અવલોકન
2. આંશિક નિયંત્રિત
3. સ્વતંત્ર અવલોકન

સંશોધકની
સહભાગીતાના
આધારે

1. સહભાગી અવલોકન
2. અસહભાગી અવલોકન
3. અર્ધસહભાગી અવલોકન

અભ્યાસપાત્રના
જૂથ પર આધારિત

1. સામૂહિક અવલોકન
2. વ્યક્તિગત અવલોકન

અવલોકનની ઉપયોગિતા

1. સંગૃહીત પ્રગતિપત્રક ભરવામાં ઉપયોગી છે.
2. અભ્યાસ ટેવો, સર્જનશક્તિ અને સામાજિક વલણોની મુલવણીમાં ઉપયોગી છે.
3. વિદ્યાર્થીના સાંવેગીક વિકાસમાં ફાળો આપે છે.
4. અવલોકન દ્વારા જ શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલી વ્યક્તિગત ભિન્નતા અંગે સભાન બને છે.
5. સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકનમાં ઉપયોગી છે.

અવલોકનની મર્યાદાઓ: 1. અવલોકનમાં અવલોકન કાર પક્ષે આત્મલક્ષીતા આવવાની સંભાવના રહે છે

2. વ્યક્તિનું સમગ્રપણે અવલોકન કરવું શક્ય નથી.
3. વ્યક્તિત્વના બધા જ પાસાઓનું અવલોકન કરવું શક્ય નથી.
4. અવલોકનના સારના અર્થઘટનમાં મુશ્કેલી અનુભવાય છે.
5. અવલોકન કારના પૂર્વગ્રહો અને અંગત માન્યતાઓ અવલોકન ઉપર અસર કરે છે.
6. અવલોકનએ વ્યક્તિના મૂલ્યાંકન માટેની બિનપ્રમાણિક પ્રયુક્તિ છે.

બ્લૂ પ્રિન્ટની સંકલ્પના

પ્રશ્નપત્રની રચનાના પાયામાં વિષયવસ્તુ, હેતુઓ અને પ્રશ્નપ્રકાર જેવા ત્રણ પરિમાણો છે. એ ત્રણેયનું કેટલું સ્થાન છે. તે બાબતનો નક્કશો એટલે જ બ્લૂ પ્રિન્ટ ટૂકમાં બ્લૂ પ્રિન્ટને આપણે ત્રિપરિમાણ દર્શક સારણી કહીએ છીએ.

બ્લૂ પ્રિન્ટનું મહત્વ 1. બ્લૂ પ્રિન્ટ સારા પ્રશ્નપત્રની રચના માટેની આધારશિલા છે.

2. બ્લૂ પ્રિન્ટના આધારે તૈયાર થયેલું પ્રશ્નપત્ર પદ્ધતિ સરનું અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમ વાળું બને છે.

3. બ્લૂ પ્રિન્ટના આધારે અભ્યાસ ક્રમના કયા શૈક્ષણિક મુદ્દા, કયા હેતુની ચકાસણી માટે કેટલા ગુણ અને કેટલા પ્રશ્નો પૂછવાના છે. તે જાણી શકાય છે.

4. આમ બ્લૂ પ્રિન્ટ એ પ્રશ્નપત્રની આરસી છે.

બલ્યુ પ્રિન્ટના લક્ષણો/ સારા પ્રશ્નપત્રના લક્ષણો

1. સૂચિત પાઠ્યક્રમના બધાજ એકમોનો સમાવેશ
2. વિવિધ હેતુઓની ચકાસણી
3. દરેક પ્રકારના પ્રશ્નોનો સમાવેશ
4. ભાષાની રજૂઆત
- 5 સમયમર્યાદા
- 6 પ્રશ્નપત્રમાં વિભાગો
- 7 પ્રમાણભૂતતા
- 8 વિશ્વયનીયતા
- 9 પ્રશ્નોનું કઠિનતામૂલ્ય
- 10 તારવણી મૂલ્ય
- 11 વિકલ્પોની યોજના
- 12 સ્પષ્ટ સૂચના
- 13 ગુણાંકન
- 14 કાગળ અને છાપણી

સારા પ્રશ્નપત્રની રચના માટેના સોપાનો

1. સામાન્ય માહિતી
2. હેતુઓ અનુસાર ગુણભાર

ક્રમ	સામાન્ય હેતુઓ	ગુણ	ભારાંક
1	જ્ઞાન	13	43.34
2	સમજ	10	33.33
3	ઉપયોજન	04	13.33
4	કૌશલ્ય	03	10
		30	100

3. પ્રશ્નપ્રકાર પ્રમાણે ગુણભાર

ક્રમ	પ્રશ્નપ્રકાર	ગુણ	ભારાંક
1	નિબંધાત્મક પ્રશ્નો	6	20
2	ટૂંક જવાબી પ્રશ્નો	14	46.67
3	હેતુલક્ષી પ્રશ્નો	10	33.33

4.વિષયવસ્તુના મુદ્દા પ્રમાણે ગુણભાર

ક્રમ	વિષય વસ્તુ	ગુણ	ભારાંક
1.	જમીન	8	26.67
2.	શ્રમ	7	23.33
3.	નાણાનાં પ્રકાર	7	23.33
4	આંતરિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર	8	26.67
	કુલ	30	100

5 કઠિનતા પ્રમાણે ગુણભાર

ક્રમ	કઠિનતા પ્રમાણે	ગુણ	ભારાંક
1.	કઠિન	6.	20
2.	સાધારણ	9	30
3.	સરળ	15	50
	કુલ	30	100

6. ત્રિપરિમાણ દર્શક સારણી તૈયાર કરવી

પાનુ ત્રીજું

ત્રિપરિમાણ દર્શક સારણી (Blue print)

હેતુઓ	જ્ઞાન			સમજ			ઉપયોગ			કૌશલ્ય			કુલ ગુણ	
	નિ.	ટૂં	વ.	નિ.	ટૂં	વ.	નિ.	ટૂં	વ.	નિ.	ટૂં	વ.		
એકમ-1	8(1)	3(1)	-					4(2)					6(1)	20
એકમ-2	7(1)		1(1)		6(2)	2(2)				1(1)			2(1)	
એકમ-3		3(1)	2(2)		3(1)	2(2)		3(1)	2(2)				3(1)	20
એકમ-4			1(1)	10(1)				4(2)						15
એકમ-5		3(1)			2(1)	3(3)				2(2)				15
એકમ-6		3(1)	1(1)							1(1)				10
એકમ-7		6(3)	2(2)											5
એકમ-8					2(1)			3(1)					2(1)	10
કુલ	15(2)	18(7)	7(7)	10(1)	13(5)	7(7)	-	14(6)	6(6)	-	10(4)	-		5
		40(16)			30(13)			20(12)			10(4)			100
											10(4)			100(45)

7. ગુણાંકન યાવી તૈયાર કરવી

પ્રશ્ન ક્રમ	પેટા પ્રશ્ન	ઉત્તર ના મુદ્દા	મુદ્દા પ્રમાણે ગુણ	કુલ ગુણ
1	1		1	10
2	1		2	12
3	1		4	8

8. પ્રશ્નવાર સારણી તૈયાર કરવી

પ્રશ્ન ક્રમ	મુખ્ય હેતુ	અપેક્ષિત વર્તન	એકમ	પેટા એકમ	પ્રશ્ન સ્વરૂપ	ગુણ	સમય મિનિટ માં
1	જ્ઞાન	વ્યાખ્યા	-	-	હેતુ લક્ષી	1	½
2	સમજ	તફાવત	-	-	ટૂંક જવાબી	2	2
3 અ	ઉપયોગ	કારણ	-	-	નિબંધ પ્રકારના	4	5
3 બ	કૌશલ્ય	આકૃત્તિ	-	-	નિબંધ પ્રકારના	4	5

3.3 સારી કસોટીના લક્ષણો

1. નિશ્ચિત હેતુઓ
2. પ્રમાણ ભૂતતા
3. વિશ્વસનિયતા
4. નિશ્ચિત ઉપયોગશીલતા
5. અનાત્મ લક્ષીતા
6. નિશ્ચિત ધોરણો
7. કઠિનતા મૂલ્યો
8. તારવણી મૂલ્યો

ઉત્તમ કસોટી રચનાના સોપાનો

1. હેતુઓ નિશ્ચિત કરવા
2. કસોટીની સંકલપના અંગે સ્પષ્ટતા
3. પ્રાથમિક કસોટીની રચના
4. તજજ્ઞો દ્વારા સમીક્ષા
5. પૂર્વ પ્રાથમિક અજમાયશ
6. પ્રાથમિક અજમાયશ
7. કલમ પૃથક્કરણ
8. અંતિમ કસોટીની રચના
9. કસોટીની વિશ્વસનિયતા
10. કસોટીની યથાર્થતા
11. કસોટીના માનાંકો પ્રસ્થાપિત કરવા
12. કસોટીની માર્ગદર્શિકા તૈયાર

3.4 મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓ

1. પ્રોજેક્ટ: પ્રોજેક્ટએ કુદરતી પરિસ્થિતીમાં પૂર્ણ કરવામાં આવતી સમસ્યા પ્રધાન પ્રક્રિયા છે. આ પ્રવૃત્તિને યોજના બધ્ધ સ્વરૂપ ક્લિ પેટ્રિકે આપ્યું, પરતું મૂળભૂત રીતે આ વિચાર જહોન ડ્યુઈનો હતો

પ્રોજેક્ટના સોપાનો

1. પરિસ્થિતી ઊભી કરવી
2. પ્રોજેક્ટ પસંદગી
3. આયોજન
4. અમલીકરણ
5. મૂલ્યાંકન

અસાઇનમેંટ

અસાઇનમેંટ એ ગૃહકાર્યનો એક ભાગ છે, વિદ્યાર્થીઓ એ પોતાના ઘરેથી કરવામાં આવે છે.

સારા અસાઇનમેંટનાં લક્ષણો

1. હેતુ સિદ્ધિ
2. પ્રેરણા
3. તફાવત
4. સ્પષ્ટતા
5. વ્યક્તિગત
6. વૈવિધ્યતા
7. ચોકસાઇ
8. પૂર્વતૈયારી
9. રસ ઉત્તેજના
10. દિશાસૂચન

PERFORMANCE BASED ACTIVITIES

1. શારીરિક સૌષ્ઠવ અને રમત-ગમત પ્રવૃત્તિઓ
2. સાહિત્યિક, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક પ્રવૃત્તિ : 1. સાહિત્યિક, અને સર્જનાત્મક કૌશલ્યો વિકસે તેવી પ્રવૃત્તિઓ 2 વૈજ્ઞાનિક કૌશલ્યો વિકસે તેવી પ્રવૃત્તિઓ 3 કલાક્ષેત્રે કૌશલ્યો વિકસે તેવી પ્રવૃત્તિઓ 4. પર્યાવરણ પ્રત્યેની જાગૃતિ 5. આરોગ્ય પ્રત્યે સભાન બને તેવી પ્રવૃત્તિઓ 6. સામાજિક સેવા પ્રવૃત્તિઓ

સેમિનાર : બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈ નિશ્ચિત વિષય પર ચર્ચા કરવાની પ્રવિધિને સેમિનાર કહેવામાં આવે છે . શિક્ષક દ્વારા સેમિનારનું આયોજન કરી વિદ્યાર્થીઓનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે.

કાર્ય પત્રક (worksheet): worksheet means A sheet of paper containing exercises to be completed by a pupils or students

પ્રાયોગિક કાર્ય : વિષય ના જે એકમમાં પ્રયોગ કાર્યને પ્રાધાન્ય અપવામાં આવ્યું હોય તે વિષયવસ્તુ પર આધારિત વિદ્યાર્થીઓ પાસે પ્રયોગો કરવી તેના આધારે તેનું મૂલ્યાંકન કરવું

વિદ્યાર્થીઓનું પ્રગતિપત્રક : વિદ્યાર્થીઓએ વર્ષ દરમિયાન કેટલું જ્ઞાન મેળવ્યું, તેનું સિદ્ધિ કસોટી દ્વારા મૂલ્યાંકન કરી વિષયવાર મેળવેલ ગુણ અથવા ગ્રેડનું અંકન પ્રગતિપત્રક અથવા report cards માં કરવામાં આવે છે

મૂલ્યાંકન

નીચેના પ્રશ્નોનાં જવાબ આપો

1. ક્રમમાપદંડના પ્રકાર જણાવો?
2. ક્રમમાપદંડ અને ઓળખાયાદી વચ્ચે શું તફાવત છે?
3. પરિસ્થિતિના આધારે અવલોકનના કેટલા પ્રકાર પડે છે?
4. બ્લૂ પ્રિન્ટમાં કેટલા પરિમાણ હોય છે.? કયા-કયા?
5. વિશ્વસનિયતા એટલે શું?
6. વિશ્વસનિયતા પ્રસ્થાપિત કરવાની પદ્ધતિના નામ જણાવો?
7. જે હેતુનું માપન કરવાનું હોય એ જ હેતુ માપે તેવી રીતને શું કહેવાય?
8. વિશ્વસનિયતા અને પ્રમાણભૂતતા વચ્ચે શું ભેદ રહેલો છે?
9. પ્રોજેક્ટ પદ્ધતિના પ્રણેતા કોણ હતા?
10. પ્રમાણિત કસોટીના બે સોપાનો જણાવો?